

FERDINANDY GYÖRGY
Emlékszilánkok (XI.)

(Little Havana...)

A félszigeten, ahol élek, ősidők óta föl-le vándorolnak a népek. Régen az indiánok, akiket ide, az ősmocsárba száműztek az északiak, később elsüllyedt kontinenseket kereső távol-keleti konkvisztádorok. Most, az én időmben matuzsálemek érkeznek a mikoszukik útvonálán: nyugdíjasok, akik egy kis napfény kedvéért számolták fel a hideg Északot. Keletről pedig turisták: itt ugyanis az év nagy részében süt a nap.

Délről, ellenkező irányból és sűrű sorokban áramlik az éhes – ergo olcsó – munkaerő. A déli kontinens embermilliói, akiknek *Disney World*, gigászi vidámpark ez a – mint neve is mutatja – *virágzó* félsziget.

Az aggastyánok – mondanom sem kell – nem sok vizet zavarnak. Napoznak, csónakáznak, foglalkoztatják a délieket. Idegenvezetők az indiánok is. Kajmánokat mutogatnak, ártalmatlan, vigyorgó szörnyetegeket.

Aki itt él, hamar megtanulja, hogy nem egyformák a déliek sem. Nem lehet egy kaptafára húzni közép-amerikai csolókat és Haitiből átevező szerecseneket. Ami nem vitás: keveredhet tucatnyi népesség, de a vezérkosok a kubaiak. Alig érkeztek meg, és máris, a világ legtermészetesebb módján az ő kezükbe került a hatalom.

Nem mintha ők lennének a többség. A helyzetnek nyilván más oka van. Egyszerre érkeztek, lehet, hogy ez is. Van, aki erre esküszik. Szerintem fontosabb, hogy nem voltak soha, egy pillanatig sem éhes – ergo olcsó – emberanyag. Ezeket a diktátor megtartotta magának. Ide, hozzánk a középosztály érkezett: a burzsujok. Tanult emberek, akik tudnak bánni a pénzzel. A demokrácia kedvez a kiváltságosoknak. Az úr a pokolban is úr! Itt, a félszigeten, a kubaiak.

*

Kisvállalkozásokba kezdtek, az orvosok takarították a kórházakat. Eladták a családi ékszereket, amiket állítólag a végbelükben csempészték ki az asszonyok. Nota bene: nem a férfiak. Ez itt egy régimódi, macciszta társadalom.

A szerző újabb kötete, a *Pók a víz alatt* az Ünnepi Könyvhétre jelenik meg kiadónk gondozásában.

A fiaik már nem ilyen kényesek. A vagyoniukat nem a végbelükben őrzik: képviselők és szenátorok. Végül is a szüleik sem az ékszereket mentették át a száműzetésbe, hanem az igényeiket. Az elszántságukat.

Lett azután egy második hullám, amiről beszélni sem érdemes. Ezeket már a diktatúra nevelte: nem is vették őket emberszámba a régiek. Azt mondták róluk: buzeránsok. És hogy lumpenek. Persze mindkét vádban volt valami igazság. Az újonnan érkezettek között akadt ez is, az is. És az, hogy csóró szegények voltak, természetes.

Az elzártág megtanította álmodozni őket. Azt hitték, példának okáért, hogy amint beteszik a lábukat a félszigetre, a bőségszaru a nyakukba szakad. Hogy itt mindent lehet, amit szabad. Várták, mikor repül szájukba a sült galamb.

Ma már ez a második hullám is lement. A déliek ugyan özönlenek tovább, az emberkereskedők kukákban, konténerekben csempészik az idénymunkásokat. A kubaiak azonban előkelőbbek: kialakult az évek során néhány privilégiumuk. Például nem lehet kitoloncolni őket. És soron kívül intézik a papírjaikat.

Hát igen. Kuba itt van a közelben. Éjjel, tisztán időben látni a tengeren pislogó sárga fényeket. Néha eszembe jut, hogy ez a közelség, ez a mini-száműzetés nem is lehet olyan kellemes dolog.

*

Ami engem illet, nem érdekelnek sem az újjazdagok, sem a nosztalgizáló földbirtokosok. A rasszizmus és a csaholás pedig mindig taszított. Végül is nem közösködtem azokkal sem, akiket a világháborúk után lökött ki magából az európai társadalom.

Most azonban új emberfajta érkezett a Szigetről. Neo-kubaiak. Ezek már beleszülettek a parancsuralomba. Írtak, olvastak, iskolába jártak. Az analfabétizmust, az egyház és a nagybirtok uralmát eltörölték a Forradalom.

Nyilván lett helyette más, ha ezek az újszülöttek is itt, Floridában keresik a boldogulásukat.

No mindegy. Az újak kritikus elmék. Nem értik, mire jó a pénz, ha az egész fizetésük betegbiztosításra és a gyerekek iskoláztatására megy. Velük már szót tudok érteni én is. Vannak közöttük írók, festők, zenészek. Máris fellendítették a Kis Havannát. A régi kubai negyedet.

El vannak maradva egy brosúrával. Számukra még mindig fontos divatjamúlt mesterségem: a szépirodalom. A fiatalok szervezkednek, mint mi,

Párizsban, annak idején. Könyveket adnak ki, folyóiratokat. Nekem visszahozzák az ifjúságomat.

Persze a realizmus ellen lázadoznak ők is. A diktátor tiltotta a formabontó – szerinte érthetetlen – alkotásokat. Most felfedezik, hogy a modern művészet merre halad.

Galériákat nyitnak, felolvasásokat tartanak. Pénzükhöz ugyan nincs, de aki végigjárta ezt az utat, tudja jól, hogy nemcsak a pénzen múlik a dolog.

Megmondhatnám nekik, hogy a formabontás – számárköhögés. Átesik rajta minden egészséges gyerek. Azután ugye felnő az ember, és írja tovább a pontos, szép történeteket. Végül is a cél nem változott: ki kell mondanunk valami kimondhatatlant. Valami nagyon lényegeset.

A régiak nem vesznek róluk tudomást. Tőlem várják, hogy felfedezem őket. Európa innen nézve valami egészen csodálatos dolog. Így aztán, lesz, ami lesz, félévszázados késéssel avantgarde költészetet fordítok.

Hát csak így. Így él-hal minden emigráció. Amíg csak fel nem szívódik az emberrengetegben. Indiánok és csolók, turisták és nyugdíjasok között. Az irodalmukból pedig – szerencsés esetben – egy-egy magányos krónikás: egy Dante, Szolzsenyicin vagy egy Cabrera Infante marad.

(A fordító töprengései...)

Az irodalmi életet, ami itt nálunk van, én az év nagyobbik felében messziről figyelem. A világ bal-feléről, ami az aprócska hazában irigylésre méltó állapotnak tűnik. Kétségtelen, hogy a távlat nemcsak ködösít, néha még hasznos is lehet. A baj csak az, hogy amit látok, nem lelkesítő. Érdemes-e körülírni egy ennyire lehangoló látteleletet?

Munkám része, hogy fordításra alkalmas szépprózát keressék. Bizakodva, mert másképp nem lehet. Hogy mit találok? Felsorolom. Tömérdek olyasmit, ami se nem szép, se nem irodalom. Dilettánsokat reklámozunk. De ez talán természetes.

Folytatom. Sokféle-fajta siránkozást. Önsajnálatot. Akik ezt a műfajt művelik, nem tudják, hogy nincs olyan nép a világon, amelyikkel ne történt volna valami rettenetes. És hogy ebben a nagy kórusban mi még az aránylag szerencsésebbek közé tartozunk. Például Amerika vagy Afrika ősrégi népeivel ellentétben kultúránk, anyanyelvünk mindmáig megmaradt.

Azt képzelni, hogy a siránkozás rokonszenvet ébreszt, ráadásul gyermekét dolog.

Lefordíthatatlan az is, amit a rövidség kedvéért úgy fogok hívni: Bedekker-irodalom. Elhiszem én, hogy utazni jó, és hogy mást ne mondjak, Robinson vagy Gulliver, sőt, Szindbád és Verne Gyula is boldogult úrfi korában utazott. Ámbár a legtöbb ilyen globe-trotter csak az íróasztala körül rótt a köröket. Egy szó, mint száz, korunk színes prospektusainak nem csinál konkurenciát a szépirodalom!

Jön azután a majomkodás. A tömérdek írás, ami újra felfedezi mindazt, ami odaát, a vadnyugaton már évtizedek óta a könyökén jön ki mindenkinek. Az ilyen irodalom itt nálunk talajtalan. Odaát érdektelen.

Fordításban viccelni se könnyű. Szellemeskedni pedig – állítom – nem lehet. A fordító kénytelen félretolni sok játékos, jobb sorsra érdemes kötetet. Persze itt is vannak kivételek. Az ironia, groteszk például minden nyelvi közegben élvezetes.

Persze be lehet állni epigonnak, meglovagolni valami új áramlatot. De érdemes-e? Elismerés helyett legfeljebb egy kis vállveregetésre számíthat Párizsban vagy Berlinben a jó epigon.

Lehangoló láttelelet. Nem könnyű megtalálni a kivételeket. Az ember a régiektől indul el, Déry rövidprózájától, Füst Milántól, Mándytól. Az újabbak között biztos kapaszkodó Bodor Ádám, Tar Sándor vagy Gion Nándor. Mindez csak kapásból, természetesen.

Pedig van nekünk, közép-európaiaknak, olyan mondanivalónk, amit senki sem tud helyettünk elmondani. Például a menekülések, az elvándorlások, a ki- és betelepítések témaköre, amiről egy angolnak vagy egy franciának fogalma sem lehet.

Vagyis hát valahogyan alulnézetben kellene megmutatnunk ezt a világot, amit, még ha észre is veszi, hurrá-optimizmussal láttat a tőlünk nyugatabbra születő szépirodalom.

Persze lehet, hogy „betörni a világirodalomba” nem érdemes. De – tisztelet a kivételnek! – mai szépprózánk termésével nem is lehet.

(Kubai költők Miamiában...)

Florida, Észak-Amerikának ez a karibi tengerbe nyúló mocsaras félszigete már első krónikása, a spanyol *Alvar Nuñez Cabeza de Vaca* leírásában sem éden. „Ökörfej” gyalogszerrel – csónakon, tutajon – verekedte át magát az atlanti partoktól a Mexikói-öböl

úgy, hogy menet közben – amolyan Nagy Fehér Varázsló – nemcsak tanulmányozta, hanem gyógyította is a vadzvízek között vegetáló bennszülötteket.

Egy ilyen krónikás elkelne itt ma is. Mert Florida Alvar Nuñez óta nem sokat változott. Igaz, hogy az ősmocsár visszaszorult, nyugdíjas lakótelepek épültek, indián rezervátumok. Egyetemek működnek, sőt néhány városnak nevezhető település is kinőtt a földből fél évszázad alatt. Közöttük Miami a leghíresebb.

Ám hiába a tengerpartra kihordott sok ezer tonna homok, hiába a felhőkarcolók, a Vízalatti Városnak ma sincs egyetlen színvonalas napilapja, és kulturális intézményei is rendszeresen csődöt mondanak. (Miami az őslakosok nyelvén Vízalattit jelent. A név pontos: földrajzilag fél méterrel a tenger szintje alatt található a félsziget.)

Mindez természetesen nem zavarja a turizmust. *Miami Beach*-ről sok szépet mesélhetne a magyar celeb, Győzike. Azt már kevesebben tudják, hogy a prosperitás nemcsak az idegenforgalomnak köszönhető. Sokkal inkább annak, hogy Florida napjainkra a dél-amerikai (mi több: az orosz és az ukrán!) mamutvagyonok menedéke lett. Véges-végig a *beach*-en Ágnes asszonyok mossák a pénzüket.

Köpésnyire a turista-negyedtől a város kilencven százaléka spanyolul beszél. De az angol kikerülhetetlen: az iskolások már kétnyelvűek. Ez azt jelenti, hogy sem angolul, sem spanyolul nem tudnak a gyerekek.

Pénzben azonban nincsen hiány. Miami évről évre megrendezi a nemzetközi könyvfesztivált, ahol is két héten át tobzódhatnak az aranysújtásos, mázsás bestsellerek.

Arra, hogy megnézzem ezt a gigászi bazárt, csak tavaly ősszel szántam el magam. Érdemes volt: a vásár területe körülbelül akkora, mint a Margitsziget. A kiállított könyvek angol nyelvűek, de a dél-amerikai országok is képviseltetik magukat. Esténként fel lép egy-egy vendég, ezek állítólag mind híres emberek. De a sátrak között napközben is nagy a forgalom. A gyorsétkezdék előtt hosszú sorok állnak, a szülők meghintáztatják a porontyaikat. Mindenki tisztas távolságból bámulja a könyveket. Cekkeres vásárlókat nem láttam félnapos turném ideje alatt.

A *Bluebird* Kiadó sátrára a pult mögött ácsorgó három fiatalember hívja fel a figyelmet. A pultok mögött ugyanis – elfelejtettem mondani – ezen a vásáron nem ácsorognak árusok. Felvilágosítást senki se kér, és egy eladó – gondolom – inkább csak elriasztaná az embereket.

Ezek hárman se beszédesek. Szótlanul, mosolyogva nézik, amint a kezembe veszem a könyveiket. Ők a szerzők, ez is kiderül néhány perc alatt. Költők, és kubaiak. Dedikálnák? – kérdezi feleségem. Nincsen náluk toll, zavartan nevetnek, nehezen hiszik el, hogy megvesszük mind a három kötetet.

A kubai emigrációnak nincsen jó híre a világban. Ide, a kontinensre a középosztály menekült át Castro hatalomra jutása után. Legismertebb kiadványuk egy kataszter. Mindaz, amit egyszer még vissza kell szerezni. Mázsás tulajdoni lapok. Nem csoda, hogy a Sziget lakossága nem várja vissza az emigránsokat.

Közben azonban elmúlt ötven év. A mamutok kihaltak, Fidel túlélte a régi vágású, konzervatív emigránsokat. A második generáció beilleszkedett, elamerikiasodott. Közben a Szigetről friss utánpótlás érkezik. A forradalom neveltjei, akiket becsapott a forradalom. Belőlük kerülnek ki a költők. Ezek kiadók köré tömörülnek, valahogyan úgy, mint annak idején '56 magyar menekültjei.

Számomra ők az első fecskék itt, Floridában. A reménység, hogy egyszer az Everglades vidékén is születik szépirodalom.

(Beszélgetések...)

Az úgy van, hogy az ember kérdésekre válaszol. Nemcsak összevissza szövegel. A kérdezők pedig sohasem ugyanazok: évről évre fiatalabb emberek.

Így aztán a riportalany évről évre ugyanazt meséli. A körülményeket, nem a lényegét. Persze felírhatnám magamnak... de erőszakoskodni nem szeretek. Különbösen is, a szerkesztők megvágják – kihúzzák – a nem odaillő szövegrészeket.

Pedig milyen jó lenne példának okáért '56-ról, életem fordulópontjáról beszélni! Elmondani végre, hogy számomra a demokrácia és a valódi szocializmus összekapcsolására tűnt nagyszerű alkalomnak a forradalom.

Jó lenne bevallani azt is, hogy később, a gyarmatvilágban csalódnom kellett az úgynevezett demokráciákban is. Nemcsak az igazi szocializmust, a népképviselői demokráciát is nekünk kellett volna kitárlnunk ott, a tankok árnyékában, néhány nap alatt.

Arra, ami ezután jött, nem vesztegetnék sok időt. Mit számít, hogy valaki halva született, vagy megbukott. Azóta pedig – idézek – a gyakorlatlan tömeg

tehetetlen prédája lett a nagyvagyon-képződés erőszakos és korrupt folyamatainak.

Az ostobaság uralmának, az erkölcsi elbizonytalanodásnak ma már, életem végén csak tehetetlen szemlélője vagyok.

Szóval, valami ehhez hasonlót mondanék el, ha lenne rá értelmes, célravezető alkalom. Értelmes, célravezető... Gyerekkoromban, a gödöllői Fácánsoron, a „kis Balázséktól” hoztuk a tejet. Ő maga, a megverselt fiúcska már nagyra nőtt azokban az időkben. A mamát faggattuk, amikor az *Altató* lett a szomszédos általános iskolában a tananyag.

– Ja, az a savanyúszagú fiatalember? – legyintett az asszony. Nem mondott mosdatlant. Attilából a Fácánsoron ennyi maradt.

A világ azonban azóta se változott. Nemrégén Polcz Alaine-t, Mészöly Miklós feleségét temette Farkasréten egy társaság. Ott ültek a szomszéd asztalnál, mi szaladtunk utánuk. Mert az urnát – Alaine urnáját – ott felejtették az asztal alatt.

Hát csak így. Ez egy ilyen hely. Az ember kérdésekre válaszol. A fontos dolgokra senki se kíváncsi. A lényegnek savanyú szaga van, ott felejtjük az asztal alatt.

(Új-kubaiak...)

Az agy mosást, aminek alávetnek minket, nem mindig könnyű tetten érni. Távoli események, világrészek esetében sokszor nem is lehet.

Az Egyesült Államokban például úgy tudja az ember, hogy a szomszédos Kuba a kommunizmus

utolsó bástyája, és mint ilyen, csakis egy emberalatti szinten vegetáló zsebdiktatúra lehet.

Ezt híreszteli ma is az a sok ezer menekült, aki partra szállt annak idején, Fidel Castro hatalomra jutása után. Az a polgárság, amely keményen bízott benne, hogy nélküle, az írástudó középosztály nélkül rövid időn belül össze fog omlani a forradalom.

Ezt elősegítendő mindent megtett – és megtesz ma is –, hogy az Egyesült Államok kiéheztesse szülőházájukat. Az immáron több évtizedes gazdasági blokádot kivétel nélkül az USA-ba áttelepült ó-kubaiak.

A bibi ott van, hogy különféle családgyesítő programok, „tombolák” keretében egyre több olyan gazdasági menekült jön át Kubából, aki még nem múlt el ötvenéves. Ezeket már a forradalom nevelte: velük az amerikai kontinensre új emberfajta érkezett.

A csalódás elkerülhetetlen – és kölcsönös. Az „új-kubaiak” számolni kezdenek. Rájönnek, hogy nem tudják kifizetni a fogorvost meg a patikát, és keserves áldozat taníttatni a gyerekeiket. Olyasmire megy rá a fizetésük, ami odaát, a Szigeten ingyenes.

Másrészt, a „régiek” sem állnak szóba velük. Kiéhezett analfabéta lumpenekre vártak, és akik beállítanak, jól táplált, iskolázott emberek. (Nemcsak az a háromezer új orvos, akivel Venezuelát – a petróleum-nagyhatalmat – segíti ez az apró trópusi sziget.)

A diktatúra persze csúnya dolog. Nem helyesli itt a szabad világban senki sem. Kubában azonban a jelek szerint mégis elérte, amit Kolumbusz óta nem tudtak megvalósítani a gyarmatosítók utódai. Az emigrációban ágáló régiek.

